

AJÁNDÉKBA KAPOTT ÉLET

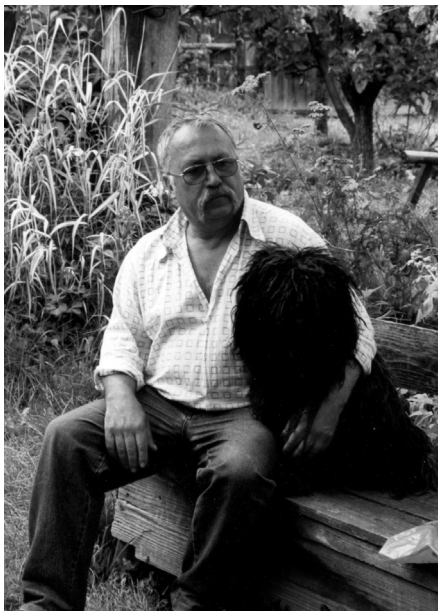
– Zsidó Ferenc beszélgetése

Bajna György költővel, újságíróval –

– *Kezdjük az elején, amikor bebizonyosodott, hogy nem vagy selejt. Ezzel kapcsolatban a következőket nyilatkoztad korábban: „Amikor először voltam kéthetes, egyesek imádkoztak, mások legyintettek, hiszen akkor már 1.75 kg-os voltam a születési 2,10 kg »súlyom« helyett. Ketten bíztak feltétel nélkül bennem: az Isten és Édesanyám. Őket Rózsi, a tehenünk segítette. Azóta is imádom a tehéntejet, bár ebben a korban már nem tartozik a javallott élelmiszerek közé. Micsoda butaság!” Most, hetvennyolcadik évesen, mit tennél még hozzá ehhez?*

– Nagypám 1914 augusztusában bevonult katonának. Tárbor-szer-nagy (Blénesi Sándor) nagybácsival és két gyermekkel. Ez sok tünődésre készített, főleg az elmúlt 25 évben, amikor megpróbáltam a családi kirakós darabjait a helyükre tenni. Tény, Bajna Ferenc dédapám szinte elviselni se tudta menyecskéjét, aki áthúzta a számításait, ugyanis „elrabolta” a négy lánya mellől egyetlen fiát, akivel egészen más tervei lehettek, ahogy most látom. Nagyanyánk sem szívlelhette a mindent – még három kölcsönadott zsák zabot is – jegyző jelenlétébe adó apósát. Valószínű, apa-fia közti civódás után döntött a szelíd nagypám úgy, hogy önként jelentkezik katonának. Október 23-án már kihirdették a templomban, hogy ő Gyergyószentmiklós harmadik hősi halottja. (Nem-rég azt olvastam róla orosz levéltári forrásokból, hogy hadifogolyként halt meg. Tény, tífuszos volt, amikor egyik hazatért rokonunk utójára találkozott vele).

Dúsgazdag dédnagypám – talán lelkiismerete megnyugtatójaért is – édesapámat rögtön a helyébe tette, s minden nagypámat megilletőt, édesapámra íratott. Sülve-főve az unokája közelében volt. Egyszer nagypám meghallotta, hogy azzal biztatja az akkor nyolcéves legénykét, hogy ne törje magát a tanulással, mert annyi vagyona lesz, hogy holtáig anyagi gondok nélkül élhet. Ez naanyámat – így hívtuk mi, az unokák – azonnali döntésre sarkallta, s ugyancsak módos édesapja támogatásával Budapestre mentette gyermekeit. Valahol a Dohány utcában laktak, ott nyitott varrodát. Véri nagypanyánk akkor nem értett a szabás-varráshoz, de szakképzetteket dolgoztatott, akiktől aztán min-

A nyugalom percei Matyi kutyámmal (2002)

dent megtanult. Jó iskolákba adta fiát és lányát. Édesapám, Bajna József Budapesten nőtt fel, felső kereskedelmit végzett. Kalandos élete volt, és leginkább zsidó barátai, akik támogatásának aztán a második világháború után is sokat köszönhetett. Még vagyonmentést is az államosításkor. Igazi pesti polgár lett, kuplék, operett-részletek, a háború utáni divatos magyar dalok ismerője. Édesanyám, Páll Anna atyám harmadik felesége volt. Első neje gyermekágyi betegségben halt meg, a másodiktól békésen elvált, mert az nem tudott banni a két árván maradt fiúval. Szüleim 1946. szeptember 18-

án házasodtak össze. Mindketten a városházán dolgoztak. Páll nagypapám kéményseprő mester volt, nagymama háziasszony, aki 1937-ben megözvegyült. Hat gyermeke közül akkor már csak Bözsi keresztanyám és édesanyám volt a háznál. Édesanyám a Gyergyószentmiklósi Leánynevelőben végzett polgárit. Gyönyörű írása és hangja volt. Tőle tanultam a nép- és katonadalokat, illetve az irredenta nótákat. (Utóbbiakat akkor énekelte, ha édesapám nem volt a közelben). Felnevelte a két árvát, négy gyermeket szült. 1947, 1948, 1949, majd 1955-ben. Valamennyiünket otthon. Szívnagyobbodása miatt egyet sem javallottak. Én voltam az első. Olyan sörösüveg méretű. Józsika, majd Jutka és Mari következett.

Nagyon korán kezdtem járni, talán mert könnyű volt/am). Beszélni szintén. Saját szókinccsem volt, szerettem magam adni nevet a dolgoknak. Előbb Dudámoá Pengyeri, majd Baja Dudámó lettem. Igen korán elkezdtem tekeregni is. Salamon Jóska bácsi, édesapám egyik barátja, hiába talált ki furfangosnál furfangosabb csodazárakat a kapura, addig lestem a jázminbokor mögül – édesanyám egyszer meglátta a konyha

ablakából –, amíg elsajátítottam a kinyitás titkát, s azzal kereshettek. Ez kb. két és fél-hároméves koromban történt.

Érdekesek a gyermekkori emlékek. Nagyrésztük a környezet elbeszéléseiből kívül aztán belénk, olyannyira, hogy hajlamosak vagyunk azt hinni, mi nem felejtettünk semmit. Pedig dehogy...

A következő eset ellenben nem a történeteiből él, mert a Mária-szobrot ma is le tudnám festeni, annyira emlékszem a színekre. Alig kétéves lehettem, almát vittem Máriának a templomba. Nem tudom, miképp találtam oda. Egy nénit kértem meg, hogy tegye fel a gyümölcsöt a szobor lábához. Mária-szeretetem bizonyára Páll nagymamának köszönhető. (Ő mellesleg ellenem imádkozott a kezdeteknél, valószínű érezve, hogy ha túléllek, nem leszek angyal. Vagy elsőgyermekes legkisebb lányát féltette?) Hazafelé azonban a Vaskertes iskolai útkereszteződésnél nem tudtam, merre is vegyem az irányt. Egy rendőr bácsi vett ölbé, és kérdezte a nevem. Baja Dudámó – mondtam. Nem sokat ért vele. Szépen elindultunk a Kugler Vilmos ügyvédtől államosított, akkor rendőrséggként használt (ma a városi könyvtár) felé. Már éppen fordultunk volna be a kapun, amikor megláttam a rám ügyelni próbáló, felénk szaladó szomszéd lányt, Mártát. Kétségbeesetten kezdtem kiáltani a „nevét”: Pátóka! Pátóka!

Még nem voltam háromszendős, de édesanyám barátnője, Szakács Mária óvó néni – nagyon szeretett – bevitt a csoportjába. Az óvoda a mai Kós Károly iskola egyik földszinti termében működött. Tíz, illetve nyolc évvel nagyobb testvéreim vittek és hoztak. Osztálytársaik között sok gyárimunkás-családból származó gyermek volt. Segítségükkel jelentősen gyarapodott a szókincsem. Édesanyám néha ezzel magyarázta korai öszülését. Egy idő után már meg sem merte kérdezni, hogy mit tanultam az óvodában...

Anyuka sokat mesélt szerepléseimről is. Az elsőt Babszem Jankót ilyenformán énekeltem: Itmelitek Babsem Jankót, ude hoty minnyáján, szüleivel ott lakott egy erőséli házban. Ettola, mettola, ettola, mint egy babsem, attola, minden rosra mindig kés, huncsut kis csibés. Édesanyámat nagybeteg is mindig mosolyra készítette ez a történet. A selypítésem hároméves koromra elmúlt, utána már valóban tisztán tudtam csúnyákat is mondani. Ezzel szűnhetett meg bátyáim „kicsimoszkvai” osztálytársainak az oktatási kedve. (Az állomásépítéskor keletkezett kavicsbánya melletti munkásházsorokban – barakkokban – laktak.

Szüleik közül többen a munkásmozgalomban is szerepet vállaltak. Nekik köszönhetően kapta e gúnynevet a negyed).

Háromévesen – már érthető szavakkal – szórakoztattam a nagyokat, be nem állt a szám. Ügyeltem, hogy ne maradjak észrevétlen. Péter nagybátyám Cérnakáplárnak becézett szeretetében. Óvó nénimet az 1951/52-es tanévtől a templom melletti leánynevelde – zárdának emlegették egész Székelyföldön – egyik osztálytermébe helyezték át. Oda is vitt magával. Igaz, akkor már ötödik éves voltam, és szerelmes. A segédóvónő, Gergely Irénke szép szőke lány volt. Valamiért kórházba került, oda is elcsavarogtam egy csokor virággal. A nővérek kérdezték, hogy kit keresek? – Irénkét, egy szép, szőke lányt. Odavittek az ágyához. Irénke néni még öregasszonyként is mindig emlegette, hogy életében olyan kedves csokrot senkitől sem kapott, mint tőlem.

Állandó csavargások, felelősségre vonások kísérték utamon. A szigorúbb fenytések se sokat használtak. Hiába voltunk közeli gyermekszomszédokként is legkevesebb 20-an fiúgyermek, ha győzött a kalandvág, mentem messzebbre is. A következményekkel olyankor nem törődtem.

Ám nem a csavargások okozták szüleimnek a legtöbb gondot, hanem az, hogy ha érdekeset hallottam, nem tudtam magamban tartani. Miből eredt mérhetetlen közlési vágyam? Talán pszichológus állapíthatná meg. Még nem voltam iskolás, cukorért álltak sorban a dédapámtól államosított egykori kocsmáépület előtt. Élelmiszerüzlet működött akkor már benne. Mivel lovaink voltak, a kereskedők (az évek során Gáll, Bíró, Hoffmann, Lukácsffy bácsi...) gyakran megkérték édesapámat, hogy szükség esetén ő szállítsa nekik az árut. Hat gyermek mellett, mert nem volt hajlandó szolgálatra felcserélni az angyaljövetelt, a hivatalból eltávolítva és az alig másfél éves párttagságtól megszabadítva, mindig kisegítette a boltosokat.

Hosszú sor kígyózott az üzlet előtt. Veszekedés is lehetett, mert én azzal nyugtattam a civódókat – mesélik –, hogy nekünk egy zsák süveges cukor van a kamrában. Szerencsére, édesapám keresztlánya ott volt az első sorban. Mire más felfogta volna szavaimat, ő már fel is kapott, s be hozzánk. Édesapám három barátjával fügebort iszogatva beszélgetett. Kaptam egy rendes fejmosást, hogy börtönbe akarom juttatni? Nem valószínű, hogy felfogtam az értelmét. Aztán oda kellett térdeljek az asztal lábához, hogy biztonságba legyenek miattam. Elkép-

zelem, mennyire szenvedhettem, hallván a történeteket a sok gazemberségről, amit „ezek művelnek”.

Már másodikos voltam, amikor Ernő keresztapám 25 lejt ígért, ha tíz percig nem szólalok meg. 1954-ben ez nagy pénz volt. Nem szegényítettem meg.

Negyedikos voltam. Az első négy osztályban öt tanító néni tanított. Egyedül Schaff Margit néni volt idősebb, a többiek – fiatalasszonyként – sorra mentek szülési szabadságra. Kocsis Piroska, másodikban, a ma 94. éves, mindenre emlékező Farkas Anna, aztán Bodó Erzsébet, utána Balázs Karola, végül Szállasy Magdolna tanított. Egy kivételével valahány tudott kezelni. Az egy arról panaszkodott édesanyámnak, hogy ideggyógyászhoz került miattam. Sok-sok év múltán, amikor már újságíró voltam, arról áradozott, hogy a legjobb diákja voltam...

– Kérlek, mesélj még erről az időszakról, az 1950–60-as évekről – hisz ez már történelem!

– 1957-ben a borszéki erdőket talán pápaszemes lepkék – így mondták – támadták meg. Szovjet pilóták érkeztek permetezni. A negyvenes évek elején – zsidó munkaszolgálatosok által – alagsövezett szárhegyi repülőtérről szálltak fel. Ellátásuk a fakitermelő- és feldolgozó gyárra hárult. Annak beszerzője Szállasy János bácsi volt, a tanító nénim férje. Egyik alkalommal a megszokott társaság nálunk beszélgetett. Másnap példamondatot kellett felírni a táblára. Estem ki a padból. Ki is hívtak. A szenzáció hatását váró izgalommal felírtam: Nálunk a szovjet pilóták párizsi szeletet és bécsi sonkát esznek. Magdi néni, amikor meglátta, igen gyorsan törölte le a táblát. Még meg is dicsért, hogy feltűnést ne keltsen. Délben ellenben hazakísért, mert tudta, mondatom a férjétől származik. Na, akkor kaptam a fenekemre is.

Véri nagyanyám állandóan politizált. Naprakészen állt a sajtó híreivel. A 900 háztartásba bevezetett hangszórók – a Rádiósítási Központ jóvoltából – minden akkor hallható továbbítottak, és ott volt a tartományi lap is, a *Vörös Zászló*. Abban az időben Tölgyes (alias Stein) Jakab volt a központ főnöke, városi propaganda titkári ranggal. A hangszórók a főtéren is szórták a híreket, zenét, rengeteg népzene, de még a híres Németország–Magyarország focidöntőt is a világbajnokságról. A Magyar Autonóm tartományban éltünk! Naanyám soha nem hallgatta el a véleményét. Olyannyira képzett volt, hogy egyetemre felvételiző

unokáinak ő tartott sajtószemléket. Amikor belépett hozzánk, előbb körülnézett, hogy van-e gerenda a házban? Azután kezdett csak bele, ha nem az én fülemnek szánt mondandója volt. Amikor kiküldtek, mert valóban veszélyes lett volna előttem beszélni, az ablak alatt füleltem. De a Szállasy-ügy után már tudtam, hogy mi mehet tovább és mi nem.

Mivel jó hangom volt, minden ünnepi alkalommal énekeltem. Negyedik osztály végén tehetségkutatók érkeztek az iskolába, köztük a csodálatosan szép Pantelimon Mária zongoratanárnővel. (Na, rá már valóban én emlékszem). Felvételire javasoltak a marosvásárhelyi művészetibe. Ősszel be is kerültem. Mivel hangszerismeretem nem volt, dob, xilofon főszakra és a kötelező zongora mellékszakra írtak be. Abban az évben váltottak az iskolákban az ötös legjobbról a tízes legjobb jegyre. Nálam szinte észrevétlen maradt a váltás. Csaknem színötös maradtam. A kalitkából szabadult, felügyelet nélküli madárka életét éltem. Édesapámnak már a karácsonyi vakáció alatt feltűnt, hogy jobban megismertem három hónap alatt a várost, mint ő, aki több esztendő óta élt Vásárhelyen.

Az évváró zenevizsgákra be sem mentem. Eljött az utolsó tanítási hét. A hetedikesek osztályát mi díszítettük. Béni Attilával vállaltuk az ágak beszerzését a Somostetőről. Éjjel esett. A palás hegyoldal arcunkra is rányomta a bélyegét. Az akkori Lenin utcában volt az általános iskola, a 9-es, ahova a „művészetisek” is jártak. Nagy boltíves kapuja mögött volt a VII. B osztályterme. Egyszer a félhomályban ismerős hangot hallottam: – Fiacskám, nem ismered Bajna Gyurit? – Én vagyok az. – Azonnal hozd a cókámokod, indulunk haza! Se értesítő, se más, semmi nem érdekelte édesapámat. Szerencsére már mindenkől le voltunk zárva. Vissza a Lázár Ödön parkba, a ferences kolostorba (a mai színház oda épült), ahol a bentlakásunk volt, s első vonattal haza. Még csak meg se szidott, úgy el volt keseredve a szigorú édesapám.

A hatodik osztályt egykori elemis társaimmal folytattam az akkori alszegiben. (Ma Kós Károly Általános Iskola). Minden helyreállt az életemben. Főleg a tanulmányi előmenetel. Ám kirándulni, táborokba soha nem mehettem. A jelszó mindig ugyanaz volt: „Te már kirándultál, te már táboroztál Vásárhelyen.”

Édesapám kényszerűségből gazdálkodott, hiszen menesztése után is gondoskodnia kellett a húga családjáról is, illetve anyja és anyósa kicsi birtokait is ő kezelte. Ez 6-7 hektár szántót és 4-5 hektár kaszálót

jelentett. Az 1949-ben – szovjet továbbképzésről –, a hadifogságból hazatért sógorát, dr. Márton András ügyvédet kedves gyergyói szekusok vették kezelésbe, újabb három és fél évet építette a szocializmust – ítélet nélkül! – különböző munkatáborokban. Négy fia más-más városba kényszerült középiskolába. Édesapám még az ők egzecírozásukból is ki kellett vegye a részét. Munka mindig akadt: az állatokat (két ló, egy tehén, általában két sertés) el kellett látni, etetni, itatni, megpucolni, a trágyát kihordani. Nyáron lovat vezetni szántáskor, krumplikapáláskor, rendet pallani, szénát, sarjút készíteni, a kévét behordani, fát aprítani és bevinni a házba... (Kaszálni soha nem engedett édesapám, mert azt ő sem szeretett). Télire mindig hazahajtották a húsz-huszonöt juhot, nyulak mindig voltak. Udvar-, járdaseprés... Ha nem lett volna tennivaló, kerített. A szárnyasok etetése asszony-munka maradt. A két fiú kint, a két lány bent kellett segítsen. (Bátyáim akkor már nem laktak velünk, Marci, a kisebbik 19 évesen hunyt el, Ferenc idegenben dolgozott.) Csak akkor menekültünk meg a nem túl fontos kinti munkáktól, ha könyv volt a kezünkben. Édesapám minden szabad percében olvasott. Sok könyvünk volt. Ha maradt szabad ideje, édesanyám is olvasott. Kicsi korunkban mindig mesével altatott el.

Aztán középiskolás évek következtek. Közepes tanuló voltam, torna-iskolába is jártam három évet, mert édesapám kicsit több izmot szeretett volna látni rajtam. (Ő bokszolt fiatal korában. A Németországból menekülők elől Hollandia lezárta a határait, az idegeneket pedig kitoloncolta az országból, ha legalább egy év ott-tartózkodást nem tudtak bizonyítani. Édesapám 9 hónapja érkezett Hágába. Hazaküldéséig, hét társával együtt, a holland középsúlyú gyarmati bajnoknak volt edzőpartnere. Ezt a tudását később itthon kamatoztatta, főleg a gyártelep ifjai között.) Több szorgalommal és akarással még közepes szintű tornász is lehettem volna.

- *Mikor kezdted sejtetni, hogy az értelmiségi pálya a te pályád, mikor kezdted verset írni?*

- Kilencedik őszén osztályunkba került Bereczki Karcsi. Mindig vonzódtam a csibészekhez. Vele holtáig tartó barátság alakult ki. Hatására kezdtem verseket írni. Ő saját regényről álmodott. Aztán megalakult az irodalmi kör. Tehát úgy 1962-től kezdtem (rettenetesen rossz) verseket írni. Ám ennek ellenére tanár szerettem volna lenni,

magyartanár. Csakhogy oda több kellett volna, mint a firkáim. Mondjuk, fel is kellett volna már akkortól készülni a felvételire, komolyabban venni a tanulást. Hiányzik belőlem a törekvő becsvágy. Nem éreztem soha annyira fontosnak magam, mint amennyire mások – érdemtelenül – értékelték. Ellenben a megfelelési vágyat, a másokért is élést belém palántálták a szüleim. Ez ma is így van. Mindenki sikerének örvendeni tudok, soha nem munkált bennem még szikrányi irigység sem. Az életben inkább az elvegyülni volt a kényelmes számomra. Csakhogy e mögött egyfajta önfeláldozáscsapda is leselkedik. Elég volt hasznosnak éreznem magam, nem kiválónak a többi közül. Azért nagyon meg kellett volna dolgozni, még az olyannak is, mint én voltam. Mert az adottságok nem hiányoztak! – Látod, fiam – jegyezte meg nemegyszer keserűen édesanyám egyik-másik osztálytársamra utalva –, még ebből is több lett, mint belőled. Általában az egyetemet végzettekre értette. Azokra, akiknek volt feneke tanulni. Nekem se könyököm, se fenekem nem volt soha. Kedves tanárom, Páll Vili bácsi mondta úgy 30 évvel az érettségi után, hogy két diákot nem lehet elfelejteni: a nagyon jót és a nagyon rosszat. – Én melyik voltam? – Döntsd el magad, de nem a felejthetők között vagy!

A versírással kapcsolatban annak idején három személyiség volt nagy hatással rám tanácsaival, biztatásával: Lázár László (Lazics), Székely János és nem utolsósorban Király László. Az utóbbi években Lövétei Lázár László és Fekete Vince „tanácsait” veszem komolyan.

Éreztem, hogy a kétkezi munka nem nekem való. Soha nem okoskodtam hasznos megoldásokon, nem találtam ki semmi elmés szerkezetet. Egyedül a föld mellett éreztem jól magam. Főleg szekér-, boglya-, kazalrakás közben, amikor mindenki láthatott, mert a magasban voltam, dicsérhetett, hogy milyen ügyes a gyermek. A földművelés tetszett, szinte minden mozzanatában. Szinte, mert azért nem szerettem disznóólat pucolni, istállót takarítani, trágyát hordani és szétszórni, a számomra fölöslegesnek tűnő dolgokat tisztességesen elvégezni. Olyankor méltatlankodtam. Aztán „a mezőgazdaság szocialista átalakítása” után semmink nem maradt. Szerencsére édesapám irodai munkát kapott. A mai eszemmel csodálkozom, hogy a szüleim nem bolondultak meg. Minden álmuk, annyi évi munkájuk, örökségük, szóval minden odalett. Dehogy háborogtam akkor ezen, bár felfogtam a pótolhatatlan veszteségeket. A verseim se érintettek kényes kérdéseket, tehát pihekönyű

voltam. Éltem, amit lazán élhettem. Nem emlékszem, hogy miután tisztáztam magamban, hogy tanár szeretnék lenni, valami változott volna gondolkodásomban. Sikertelen felvételem után sem. Ellenben, amit szerettem, abban fáradhatatlan voltam: néptánc, népdal, műkedvelő színjátszás, a bemondószövegek, könnyűzenekarban éneklés. Az akkor már egyre izmosodó irodalmi kör, ami – a hozzánk érkező fiatal tanároknak köszönhetően – amolyan szabadegyetemmé vált számomra, ösztönzött, hogy minél többet tudjak. Úgy éreztem, sikerült bepótolnom, amit addig elhanyagoltam. Az önképzés pedig nem fárasztott, sok-sok örömmel ajándékozott meg.

Említettem, ahogy annyi idősek lettünk, a kaszáláson kívül mindent el kellett végezzünk. Hát ott is akadt egy-két dolog, ami a jó szemű édesapának nemigen tetszett. Egyszer meg is jegyezte egy ímmel-ámmal végzett valami után, hogy én a munka temetésén a legnagyobb viharban egyedül is elvinném a hármaskeresztet.

- Érettségi után voltál tisztviselő, szakképzetlen munkás, könyvtáros, helyettes tanár, nevelő, művészeti szakirányító, szerszámlakatos. 1990-től 2008-ig a Hargita Népe újságírójaként dolgoztál, közben elvégezted a nagyváradi Ady Endre Sajtókollégiumot. 2008-ban nyugdíjba vonultál, de ezt követően is írtál a helyi lapnak, a Kisújságnak. Minek tudható be a pályád első harmadában a gyakori irányváltás, illetve mi tartott meg az újságírói munka mellett pályád második felében?

- 1965 nyarán felvételiztem először Kolozsváron. Szeptember végén már a Rajoni Fogyasztási Szövetkezetek közéletelméleti ellenőre voltam. Bereczki Károly bácsi ugyanis elnök volt ott. A Gyergyó rajoni szövetkezet fennhatósága Tusnádtól Disznajóig és Marosmagyaróig tartott, Maroshévíztől román településekkel. Románul alig tudtam. Akkoriban 20-25 román család élt Szentmiklóson, az iskola román tannyelvű osztályaiban is kétharmad arányban székelyek iratkoztak. Mit volt mit tenni, megtanultam egy-két jegyzőkönyv-változatot románul, csak utána küldtek Déda és környékére. 1966 februárjában berukkoltam. A „nagyon közeli” Kogălniceanuba zupáltam be, lettem baka. A település 30 kilométerre van a Fekete-tengertől, úgy 550 kilométerre Gyergyószentmiklóstól. A tornának és a gazdálkodói életnek köszönhetően jó kötésű, 165 cm-es legényke voltam. A rendet már a családban megszoktuk, zökkenőmentes volt az átállás. De volt szerencsém is. A tornaszerek

Vidám percek a maroshévízi Bánffy-strandon

között az udvaron nyújtó is volt. Hogy honnan kerítettem magnéziumport? Lényeg, hogy azon gyakoroltam, magam is mutogatva. Egyenruhában, bakancsosan. Épp talajt fogtam óriáskör után, amikor a zászlóaljparancsnokom, B. Franga – remélem, ez nem katonai titok –, aki észrevétlen végig követett, magához szólított. Két szó után tudta, hogy nem vagyok román. Még kérdezgetett. Értettem ugyan, de ki tudja, hogy miképp válaszoltam? Másnap közölte Fodor Károly nevű századosommal, hogy én az ő híradósa leszek. Az elve ugyanis az volt, hogy a jó katonának a testedzéseken is jónak kell lennie. Így lettem rádiótávirdász. 1967 jú-

niusában szereltek le. Nem kis izgalommal vártuk a nagy napot, hiszen a szerelvényünk leadása után mindent vissza kellett vegyünk, mert kitört az arab–izraeli háború. Egy hét késéssel, kisebb csoportokban engedtek haza.

Munkahelyemen változások történtek, a szövetkezetekből kereskedelmi vállalat lett, közéleti beosztásom megszűnt. Már júliusban munkára jelentkeztem. Ideiglenesen raktári segédmunkásnak vettek fel, és megígérték, rövidesen összehoznak egy irodai munkahelyet a számomra. Jó hangulat volt Cserr Pista bácsi raktárában, idősebb munkatársakkal, akik nagyon tudtak életük alakulásáról, házasságról, ügyeskedésekről, minden egyébéről mesélni. Két hónap múlva a tervezési osztályra kerültem, aztán a tél beálltával már a vállalat autóparkjának vezetését bízták rám. Egy minden mozgatható darabjától megszabadított Molotov kisteherautó árválkodott a kerítés mellett. Az igazgató megkért, hogy selejtezsem le. Átadta a 7-es számú törvényt. Hát, amit abban kértek, semmi nem volt már a Molotovon. Négy

csutakon ette a rozsda. Jelentettem az igazgatónak, hogy a törvény alapján nem selejtezhető. Elkészítette ő az iratcsomót. Aztán elem tette, hogy írjam alá. Természetesen megtagadtam. Anyázni kezdett, amit kikértem magamnak. Amikor kiléptem az ajtóján, be is adtam a felmondásom. Öt perc múlva már ő rúgott volna ki. Egy hét munkakeresés után a lenfonodában került munkahely. Ott néhány nap bálahordással kezdtem, aztán váltásban dolgoztam, még kártoló is voltam, vidám fiatalasszonyok között dolgoztam. Egy szeg se volt jó bennük, de meleg lelkű, aranyos teremtések voltak. Úgy három hónap múlva reám bízták a könyvtárat és a kultúr csoportot, fél munkaidőben. A másik fél munkaidőre a tüszerező műhelybe kerültem. Agitációs brigád, dalcsoport alakult, pontosabban elevenedett újra, mert az elődöm is megfelelően tette a dolgát, mielőtt a városi Petőfi Sándor Kultúrházhoz igazolt át. Egy nap hívatott az igazgató, hogy el akar küldeni mesteriskolába. 1969. március idusa volt. Visszautasítottam a felajánlást, mert felvételizni akartam. Rossz néven vette. Délben, hazafelé menet, a sorompónál Lukács János, a Partizán Helyiipari Vállalat igazgatója jött szembe, hogy szeretné, ha hozzájuk mennék – kultúrfelelősnek. Azonnal ráálltam azzal a kéréssel, hogy intézze el az áthelyezésemet. Megtörtént.

Villanszerelőnek vettek fel. A Vaskapunál készül a vízierőműhöz készítettük a kapcsolószekrényeket. Kercsó Péter bácsi csoportjába osztottak be, ő ellenben látva a hozzáértésemet, arra kért, hogy hozzakönyvet magammal, s inkább olvassak, ő majd elrejt. A mestertől egy ideig sikerült megvédenie, ám egyszer az rám nyitotta a kapcsolószekrény ajtaját. Vége volt a csendes művelődésnek.

Egy 1880-as évek végén gyártott présre tett. Amikor az nem dolgozott, csend volt a gyárban. Kint volt a szabad ég alatt, a Vaskaputól felszabadult betonvasat kellett vele aprítani, hogy majd az olvasztókamencébe kerülhessen. Ebből a kitűnő acélból satukat öntött a gyár az NSZK-ba. Nyilván nem a csodálatos minőség, hanem a satuk alapanyaga volt a vonzó. Még olyan finomságokat is elkövettek, hogy néha visszaküldtek néhány darabot, mint selejtet. Amolyan szembekötésnek. A másik „kiválasztott” egy igen aranyos emberke volt. Egyformán szerettük a ránk bizottak elvégzését. Ám az öntésnek mennie kellett, így hát megnyomtuk. Egyszer azt mondja a társam, ez valahogy nem jó, valamit ki kellene találni, legyen néhány szabad percünk is. Megalapítottuk, hogy mekkora az a súly, ami a pedálra kötve működteti a

szörnyet. A gép csattogott, panasz nem volt az öntők részéről, a mester nyugodtan olvashatta a *Munkáséletet*. Egy nap aztán csak észrevette a turpisságot. – A másik hol van? – üvöltötte, mert társam épp a szokásos kortyolásra lépett át az Udvari-féle korcsmába. – Dolgát végezni van – közöltem szelíden. A baj csak az volt, hogy érkezett Béla, a társ is, ám nem egy féldeci elfogyasztása után. Ez az én sorsomat is megpecsételte, hiába voltam félrészmunkaidős, a másikban a vállalat kultúr csoportjának tagjaival próbáltunk, állítottam össze a műsort. – Lehet, maga az igazgató pártfogoltja, nálam holnaptól nincs, amit keressen!

A városban nagyon sikeres rockzenekarunk is volt. Az Üstökös. Ott is énekeltem, szöveget írtam, a fellépéseken vezettem a műsort. A leteremtés napján épp tízóraiztunk, amikor érkezett a Gyilkos-tó Kisipari Szövetkezet alelnöke, Baróti Pál. Ő volt a zenekarunk fenntartója. – Gyuri, Alfaluban megüresedett a francia és az orosz katedra, helyettest keresnek. Add be a kérést. 1968 őszétől így kerültem Gyergyóalfaluba helyettesnek. Olyanokkal dolgozhattam együtt Gál Ernő igazgatása alatt, mint Sövér Elek festőművész, Papp Kincses Emese, Vargyas Antal, Czirják István, Tózsér (Ambrus) Rozália, Blénessy Csaba, Blénessy Erzsébet, Harrach Albert, Kéki Júlia, Baróti Mária vagy Cinezean Toader. Újabb szabadegyetem volt ez számomra. 1969-ben fülig szerelmesen átölelgettük a felvételit. A kislány se volt elkeseredve sikertelenségünkötől. Utoljára egy év múlva próbálkoztam, akkor már felkészültem. Az a hajszál azonban csak ott volt. Tehát nem a nyugtalanságom okozta az irányváltásokat. Azt ellenben, hogy munka nélkül maradjak, el nem tudtam volna képzelni. Nem erre neveltek, nem ezt a példát láttam.

1970 nyarán Csató István egykori tanárom, akkor a szakiskola igazgatója, klubfelelősnek és helyettes tanárnak visszahívott szülővárosomba. Újra a kultúra! Immár szakiskolában. Volt iskolarádiónk napi önálló műsorral, minden osztályteremben hangszóróval. A szomszéd kereskedelmi iskola lányaival is versmondó esteket szerveztem... A tanügyben töltött esztendőök örömei voltak. Természetesen az irodalmi kör is virágzott, a korabeli szerkesztőségek és kiadók tagjai állandó vendégek voltak. Sorra érkeztek a városba tanítani Szávai Géza, Györffi Kálmán, Mózes Éva, Rab János és társaik, valamennyien az irodalmi, illetve művelődési lapokból ismertek. A Salamon Ernő középiskolában Dézsi Zoltán igazgatósága alatt az első Forrás-nemzedék csaknem

valamennyi tagja bemutatkozott, utána a köri ülésen voltak vendégek. Szép éveket jegyezhattünk a '70-es évek Romániájában. Ekkor már külföldi is látogathatott. Volt, amivel megvendégelünk. Nem nagyon zavart, hogy a rendőrségen be kellett jelentenünk: kit és meddig fogadunk. A szakiskola újabb fénykorát élte Blénessy Csaba és Szilágyi Ferenc igazgatásai alatt. Bár a belügy minden esztendő őszén kihúzta a nevelők és helyettes tanárok közül a nevem, ők évről évre vállalták értem a felelősséget.

1976 márciusától a Szakszervezetek Művelődési Házához hívtak könyvtárosnak és szakirányítónak. Júliusban megnősültem. Hitvesem a Székelykeresztúrról Alfaluba kihelyezett Benkő Anna óvónő lett.

Farkas Laci, közgazdász barátom kérdésére, hogy ilyen tinglitangli dolgokból, mint a kultúraszervezés, akarom-e majd eltartani a családomat, nem tudtam észszerű választ adni. Tanácsára beiratkoztam a Gépgyártó Vállalat szerszámlakatos képzésére, amit érettségizettek számára szerveztek. 1977 októberétől a szerszámműhelyben alkalmaztak.

1976 ősze – Barabás Éva festőművész és Karancsi Sándor grafikus társaságában

1990-ig voltam a vállalat munkása. 1990. április 24-től a *Hargita Népe*nél a Gyergyói-medence tudósítója lettem. Gyönyörű idők voltak. A szó szoros értelmében. Nem volt Ctrl C, majd Ctrl V. Mindenről a helyszínen tájékoztam, kerékpárral, gyalog, stoppolva... Este 7-re, a lapzártára mindig elkészült az anyag. Telefonon továbbítottam. A szerkesztőségbe tisztafejnek és ünnepi alkalmakkor, köszöntésekkor jártam be. Máig szeretettel emlékszem valamennyi munkatársamra, külön tisztelettel Borbély László főszerkesztőre és az engem soha meg nem bántó, igényes Hecser Zoltánra. Ma is kapcsolatot tartok Ferencz Imrével, Kristó Tiborral és Sarány Istvánnal. Megjegyzem, hogy a több mint negyven év alatt mindössze három munkahelyi összetűzésem volt: az autóselejtezési ügy, a szelídebb lenfonodai és a Partizán vállalati affér. Nyugdíjazásomra értem el – megállapításom szerint –, hogy elég bölcsességet gyűjtsek a magam értékeléséhez. A lap megszűnéséig, több éven át, a *Gyergyói Kisújságn*ál segédkeztem. Ott is kedves munkatársak között lehettem. A rendszerváltás után a helyi tévézéstől sem voltam

1983 tavasza – Varga Gyöngyi, a Szakszervezeti Művelődési Ház igazgatója, kicsi leányom, Gyöngyike, szerénységem, Fülöp Zoltán (Füles) színművész és Sándor László táncművész

távol. Az első stúdiót Csató Judit és Berszán-Árus Gyurival egyetemben hárman szereztük a Syntaxnak, ft. Gergely István (Tiszti), Biró Sándor gyergyószentmiklósi református tiszteletes segítségével, a ferences rend tartományfőnöke jóvoltából. (P. Benedek Domokos gyergyószentmiklósi születésű volt). A minden hájjal megkent „okos” fiatal vállalkozók már másnap a cégük nevére íratják a felszerelést. Lassan húsz éve, Zsigmond Attila kért meg kisebb, majd jelentősebb munkái megvalósításának segítéséhez. A Rex Video filmjeinek (*Földhöz vert csoda, Egy alfalvi képzőművész, Székelyföldi betyárok, Így veszett el Erdélyország, A Fili karnagya, Történelem a Maros sodrásában, Ecsetvonások székelyesen, Székely napfaragók* stb.) alkotói között ott az én nevem is. A tehetséges operatőr és rendezővel sokat tanultunk egymástól. E közös munkának köszönhetem a hasznos szépkort. Az újságírásban megtapasztaltam a jelentéktelennek tűnő dolgok fontosságát is. Azt, hogy csak lélekkel szabad az akár tíz sort is megírni. Az olvasó csupán a hiteles újságírónak hisz. Előrehozott nyugdíjba azért mentem, mert szeretett lapomnál olyan tulajdonosváltás történt, amiről úgy sejtettem, a politikai újságírás mezsgyéjére viszi majd a lapot. A romániai magyar politikálást pedig a szatmári RMDSZ-kongresszus után gyanakodva követem. 2024 nyaráig besegítettem a Gyergyói Tv, a mostani Székelyföld Tv beszélgetőműsoraiba is. Onnan is „nyugalomba” vonultam, mert ma már nem tudom követni úgy, mint régen, a háttérmozgásokat, alkukat, s ennek okán nem szerettem volna akaratom ellenére csicskásává válni egyik vagy másik érdekcsoportnak.

- *Úgy tudom, így nyolcvanhoz közeledve is aktív vagy, jelen vagy a gyergyói közművelődési életben (és nem csak).*

- Egész életem a közülethez köt. Már gyermekkori csavargásaim is valószínű ennek a korai csírái. A kíváncsiság ugyanis a körülöttem történők iránt a legfontosabb mozgatóm. A hogyan alakul? A merre tartunk? A mit érünk? A hogyan látnak mások? A mit tesznek mások? Ki szereti és ki nem Gyergyószentmiklóst? Ha igen, miért? Ha nem, miért? Ezekre választ pedig otthon, békésen üldögélve aligha kaphattam volna. Kultúrám, a szülőföld- és népszerűtet, az önzetlen tenni akarás, az együttérzés azokkal, akik még nálam is kevesebb lehetőséggel élnek, a mozgatórugóim összetevői. Méltatlanul sok elismerésem biztosan megnyugtatta édesanyámat a mennyben. (E megtisztelő be-

szélgétést is kitüntetésnek tartom.) A kultúra deleje mindennél erősebbnek bizonyult. Soha nem fárasztott a közösségért tett semmilyen cselekedet. Számos rendezvény (könyvbemutató, kiállításmegnyitó) szereplője, szervezője lehettem. Találkozásaink alkalmával Beke György moldvai élményei fordították érdeklődésemet a moldvai magyarok felé. Összekötő szövegeimet már a '70-es évek elején csángó mesék, adomák gazdagították. Az ének soha cserben nem hagyott, ma is kórustag vagyok a Szent Miklós Kamaraegyüttesben. A táj- és mozgásszeretet az EKE gyergyói fiókja tagjaként segít ebbéli örömeimben.

Politikai szervezeteknek nem, csupán szakmai szervezeteknek vagyok tagja: a MŰRE-nek és a Székelyföldi Magyar Újságírók Egyesületének.

1962-től nemegyszer én szítottam fel újra a Salamon Ernő, majd a Kercsó Attila Irodalmi Kör parazsát.

Ötvenhat év csaknem két emberöltő. *Találkozások* cím alatt kiadott négy gyűjteményes kötetünket nem kell szégyelljük. Kitűnő tagjaink közül, sajnos, már sokan nincsenek közöttünk. A gyeplőt néhány éve azért dobtam a lovak közé, mert már nem láttam értelmét a piás hangulatú üléseknek. Megpróbáltam fiatalra cseréltetni a kör vezetését, azonban a tehetséges elnökjelölt nem tudott szervezni. Az is elszomorított, hogy bár volt egy ígéretes, kamaszok alkotta irodalmi kör is a könyvtárban, elzárkóztak a velünk való kapcsolattartástól. Még a negyedik *Találkozások* kötetben – számukra – felajánlott helyre sem tartottak igényt. A folytatásnak tehát semmi esélye nem maradt.

1990 óta elsősorban újságírónak tartom magam. Két verseskötet (*Hófolatok*, 1990; *Harmatcseppek*, 2020) és három gyermekverses könyvecske (*Both vára története*, 2013; *Gábor deák*, 2015; *Sarolt könyve*, 2020) jelzi verses próbálkozásaimat. Több közös verseskötetben, antológiában is szerepelek költeménnyel (például az *Erdélyi Szép Szó* 2023 és 2024-es kiadásában), és riportkönyvekbe is került be írásom (*Magyarok az Istenszéke lábánál*, 2014; *Múltból jövőndőt*, 2021; *Kárpátországi téridő*, 2022; *Máramarosi színek, bányavidéki árnyalatok*, 2022; *Erdély nem ér véget a Feketügnél*, 2024; *Szárhegy. Az idő(m)érték vonzásában*, 2024). 2021-ben a budapesti Memoár Műhely adott ki egy Kunt Zsuzsanna kérdéseire válaszoló beszélgetőkötetet.

Amikor a Salamon Ernő Irodalmi Kör még teljes gőzzel működött. Akkor már az ITÁSZ, a későbbi KITÁSZ (Irodalmi Társaságok Szövetsége, később Kárpát-medencei ITSZ) tagjaként az egyik találkozót Gyergyószentmiklóson szerveztük a szépeplékű Gál Éva Emese költő hathatós közreműködésével. Itt a lendvai vándorgyűlés alkalmával (2001. július 14.) megőrzött pillanat, ebéd után, Varga Domokos íróval.

- Új verseskönyv van-e teremben?

- Lenne egy, *Hókupac* címmel. A versek már megvannak, egy kis hópucolás hiányzik, ami egyre nehezebb, hiszen valamennyi „tékozló fiannak” számít, nehezen tudok megszabadulni tőlük. Hideg fej kell a szerkesztéshez, s az se baj, ha nem csak egy összekotort anyagból áll a kötet. Eddig soha nem terheltem e kényelmetlen munkával senkit. Talán egy összegyűjtött versek kötetet ellenben megérdemelnének azok – ha még van ilyen –, akik azt tartják rólam, amit magamról én nem. Már álmodozni sem álmodozom, mondjuk egy válogatásról, a napilapokban megjelent jobb írásaimból például. Pedig ilyen tervem is volt. Sok száz oldal telne ki belőlük. (Huszonöt esztendő munkájának lehetne emlékeztetője. De kinek? Akiket érdekeltem, jó esetben már csak magukra figyelhetnek. Aztán nem tartoztam a forradalmi vágyaktól parázslók közé.)

Írtam rövid prózát is, elmeséléseket. Egy kiskötetre-való árválkodik a gépen, illetve a fiókban. Csakhogy mint mindennel, úgy vagyok, ha szépet, jót, értékeset látok, ami feltölti a lelkem, magammal szemben el is bizonytalanít. Inkább azokat csemegézem, mintsem a magaméit pofozgassam. Aztán állandóan ott van az édesapám említette bizonyos hármaskereszt...

- *Egyik utolsó közlésed, a 2022 nyara című költeményed úgy utal az ukrán háborúra, hogy közben összeköti az eget a földdel.*

- Minden erőszakos dolog elborzaszt. Talán még gyermekkoromban sem verekedtem, bár ez nem valószínű. A lényeg: nem emlékszem ilyen esetre. Legtovább két másodperc után kikapcsolom, ha észreveszem a horrort a képernyőn. Nagyapa nélkül kellett gyermekeskedjek. Látom, akinek volt, van, mennyivel gazdagabb. Bajna Márton nagyapám 1914 őszétől, lehet, épp valahol Ukrajnában porlad. Páll János nagyapám 1937-ben hunyt el. Bár hiszek az örök életben, nagyon tisztellem e földit, megvetek minden erőszakot. A jelenleg dülő egyik háborút se tartom

Családom 2023 karácsonyán

igazságosnak. Annyi élet pusztult el értelmetlenül, annyi érték vész el napjainkban is, annyi félelem görcsöl a szívekben, hogy megbocsájthatatlan. A maga – de szigorúan a maga – szempontjából mindenkinek igaza lehet. Felőlem nézve: senki életpusztítónak nem lehet igaza!

– *Verseid, ha kategorizálni próbáljuk őket, egyszerre személyesek és tárgyilagosak, zsánerszerűek és vallomásosak. Te hogyan fogalmaznád meg: milyen a jó vers, Bajna György-féle változata?*

– Minden irodalmi, de bármilyen művészeti alkotás, így a vers is akkor jó, ha megérint az üzenete. Ám észrevehetted, hogy nem nagyon emlegettem sem irodalmi köri, se kocsmái magas röptű vitákat. Soha nem vonzott az okoskodás az irodalmi múról. Csak nagyon ritkán vállalkoztam arra, hogy vitába keveredjek ezért vagy amazért, főleg a stílust illetően. Az alkotó joga annak megválasztása, a kritikusok dolga, hogy bíráljanak. Nem voltam tudós műértő és elemző, nem is leszek. Ez úgy 60 évvel ezelőtt kellett volna kialakuljon bennem, amikor a felvételikre készültem, amikor – az önképző körnek köszönhetően – még pezsgő irodalmi élet volt a városban. Akkor is hagytam másokat ítészkedni. Véleményem legtöbbször megtartottam magamnak. Ha kezdett elmérgesedni a vita, énekelni kezdtem. (Az ülések utáni, a pohár melletti eszmecserekre utalok.) Nem volt soha szándékomban világmegváltóként tetszelegni. Még hősködő sem voltam. Hős főleg nem. Magam előtt se!

– *1992-ből való a Hagyaték című versed, idézem: „Fiamra hagyom az álmaimat, / Lányomra minden ünnepet. / Fehér virágok közé tűzve / kedvesemnek a holnapot. // Ennyi lett csupán a végtelen, / mit szerelméért megérdemel tőlem. / Mit tegyek? / Az Ígéret Földjét / már másnak ígérték / felelőtlen.” Ez egy életed derekán megfogalmazott hagyaték. Hogy látod most, több mint harminc évvel később: mi marad? Mi marad a költészetből, az emberből, a világból?*

– Ha anyagi értelemben érdekel a válasz, a helyzet változatlan. A költészet lélegzadagító, mi lenne nélküle? Ameddig ember lesz, szükség van a lélek gazdagítására is. A világból és az emberből pedig annyi marad, amennyi a művészetekből. (Minden művészeti ág ide tartozik.)

Visszatérve a *Hagyaték*ra: verseimből se fognak meggazdagodni utódaim. Szerintem nem is ringatnak ilyen álmokat. Egészséges gon-

dolkodásúak. A sors akaratából helyettem a fiunk, Gyurika lett zenész. Zenetanár, a Heveder zenekar tagja. Gyöngyi lányunk az idegenforgalom földrajza szakon mesteri fokozatot szerzett, aztán a bábszínház jobban vonzotta. Ma a HalVirág Bábszínházat erősíti: játszik, énekel, zenét szerez, gitározik, szervez... Gyermekeim talán túlságosan is őszinték, amit pedig egyre többen nem szívélnek azok közül, akik – a napfényes jövő reményében – a mának élnek, vélvén, hogy igen közel kerültek az Isten lábához. Hitvesem pedig valószínű ígéreteimmel marad, bár bevallom – immár 49 éve –, páratlanul hősieen és derekasan állja a helyét.

*2017 nyara – Húgom élettársával, immár néhai Györfői Kálmán íróval
a békés egymás mellett élés érdekében készítünk közkerítést*